

MEDIATSIYA VA UNING BOSQICHLARI

Davronov Doniyorbek Abdullo o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti Fuqarolik protsessual va iqtisodiy protsessual
huquqi kafedrası o'qituvchisi

E-mail: doniyorbekdavronov98@gmail.com

+998 99 9701422

Anotatsiya. Ushbu maqolada bugungi kunda dunyo davlatlarida nizolarni muqobil hal qilish usuli sifatida qo'llanilib kelayotgan mediatsiya jarayoni, mediatsiya tushunchasi, mediator va unga qo'yiladigan talablar, mediatsiya jarayonida ko'riladigan ishlar, mediatsiya qo'llash asoslari, tartibi, uni nizolarni hal qilishdagi o'rni, uni turlari, mediatsiya jarayonini amalga oshirish bosqichlari milliy va xorijiy davlatlar tajribasi asosida tahlil qilingan va mediatsiya jarayonini takomillashtirish yuzasidan taklif va tavsiyalar o'rin olgan.

Kalit so'zlar: mediatsiya, mediator, qo'shma sessiya, yakka tartibdagi suhbar, batna, vatna

Mediatsiya O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga kiritilganligiga ko'p vaqt bo'lmagan bo'lsada, nizolarni hal qilishda kundan kunga ommalashib bormoqda. Lekin, mediatsiyani qo'llash bilan bog'liq hali ham bir qancha muammolar mavjud. Mediatsiya va uni qo'llash masalalarini tahlil qilishdan avval, mediatsiya tushunchasini tahlil qilib olishimiz maqsadga muvofiqdir.

Mediatsiyaning ma'nosi - bu nizoga duch kelgan taraflarga uni sudga murojaat qilmasdan hal qilishda yordam berishning norasmiy shaklidir va bu jarayonda taraflar uchinchi tomon (mediator) yordami bilan kelishuv amalga oshiriladi. Mediatsiya jarayoni bahsli masalalarni aniqlash, muqobil tanlovlarni ko'rib chiqish va nizolashayotgan taraflar o'rtasida bitimni tuzishga harakat qilishdan iborat¹. Bu nizolashayotgan taraflar o'rtasidagi nizoni tez, oson amalga oshirishga yordam beradi.

Bu jarayonda mediatori o'rni muhim hisoblanadi. Mediator - nizoning mazmuni yoki uni hal qilish natijalari bo'yicha maslahatchi, nizoni hal qilish bo'yicha mediatsiya jarayonida maslahat berishi yoki muqobil tanlovga yo'naltirishi mumkin. Mediatsiya xususiy yoki sud tomonidan tayinlanishi mumkin. Ikkala turdagi ham,

¹ <https://www.jamsadr.com/mediation-defined/>

dastlabki bosqich yoki mediatsiyadan oldingi bosqich, mediatorni tomonlarni mediatsiya jarayoni haqida xabardor qilishni o'z ichiga olishi mumkin. Mediatsiya jarayoni nizolashayotgan taraflarning so'rovlari bilan shug'ullanadigan mediatorlarni o'z ichiga olishi mumkin, ularga muayyan modellar va yondashuvlar to'g'risida tushuntirish, mediatsiyaning yaroqliligini tekshirish va tomonlarga jarayonga imzo qo'yishga tayyorlik bosqichiga o'tishga yordam berishdan iborat.

Mediatsiya ko'pincha norasmiy jarayon bo'lib ko'rinadi. Mediatsiya jarayonining barcha bosqichlarini tushunish muhimdir. Mediatsiyaga oid turli manbalarda mediatsiya bosqichlari turlicha talqin qilinganligiga guvoh bo'lamiz.

Mediatsiya jarayonining umumiy olti bosqichi mavjud;

1-bosqich:- Mediatorning ochilish, kirish bayonoti

2-bosqich:- Nizolashayotgan taraflarning tushuntirishlari

3-bosqich:- Qo'shma sessiya

4-bosqich:- Kengash yoki alohida sessiya

5-bosqich:- Yakuniy muzokaralar va bitim tuzish

6-bosqich:- Yopilish (tugallanishi)²

Mediatorning ochilish, kirish bayonoti

Mediator nizoga sudning ko'rsatmasi yoki ishtirokchilarning to'g'ridan -to'g'ri tanlovi orqali kiradi. Mediatsiyaning boshlanishi odatda mediatorning "ochilish bayonoti" bilan belgilanadi. Mediatsiya jarayonining qolgan bosqichlari nizoni hal qilishga qaratilgan munosabatlarni o'rnatish uchun muhim bosqich. Mediator dastlabki qadamni qo'yishi kerak. Mediatsiyaning afzalliklarini ta'kidlab, jarayonda ishtirokchining ishonchini va hamkorligini qozonishi lozim. Tomonlar ilgari ham mediatsiyada qatnashgan bo'lsalar ham, kirish jarayonini o'tkazib yubormasliklari lozim.

Nizolashayotgan taraflar mediatsiyaga kirishganlaridan so'ng, mediator hammani tanishtiradi, mediatsiya jarayonining maqsadi va qoidalarini tushuntiradi va har bir tarafni kelishuv yo'lida hamkorlikda ishlashga undaydi.

Mediatorning ochilish bayonoti qisqa va aniq bo'lishi kerak. Mediator "jargon" yoki taraflar tushunmaydigan texnik so'zlarni ishlatmaslikka harakat qilishi kerak (masalan, da'vogar, javobgar, talabgor, manfaatdor, yoki shunga o'xshash huquqiy atamalarni). Agar taraflar bilan birga advokatlar ishtirok etayotgan bo'lsa ham, mediatorning ochilish bayonotini qatnashishi, ular bilan to'g'ridan-to'g'ri gaplashishi va jarayonni tushunishini ta'minlashi yaxshi bo'ladi³. Garchi ochilish bayonotini berish ko'p vaqtni talab qilmasa ham, mediator shoshilmasligi kerak.

²<https://www.findlaw.com/adr/mediation/what-is-mediation-.html>

³<https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/mediation-six-stages-30252.html>

Mediatorning ochilish bayonoti muhim- hamma elementlarni aniq va to'liq qamrab oladigan darajada uzun bo'lishi kerak va tomonlarning qiziqishini yo'qotmaslik uchun yetarlicha qisqa bo'lishi kerak.

Nizolashayotgan taraflarning tushuntirishlari

Bu bosqich biroz murakkabroq, chunki taraflar qattiq bahsga kirishib, o'z noroziliklarini g'azab bilan bildirishadi. Mediator vaziyatni tinchlantirishi va ochilish bayonotini berishda tomonlardan xotirjamlikni yo'qotmaslikni so'rashi kerak. Taraflar va ularning vakillari ish yoki nizo yuzasidan o'z fikrlarini bildirishlari kerak. Ochilish bayonoti bosqichi vaqt beriladi. Taraflar mediatorga, bir-birlariga nizoni o'z so'zlari bilan qanday qarashlarini to'liq ifoda etishlari va tushuntirishlari kerak.

Mediator tomonlarning bayonotlarini diqqat bilan tinglashi kerak. Mediator vaziyatdan kelib chiqib, har bir tarafga holatga oydinlik kiritish uchun kerak bo'lganda ko'proq vaqt ajratishiga ruxsat berishi kerak.

Birinchi taraf o'z tushuntirishini tugatgach, mediator ikkinchi tarafdan "javob berishni" talab qilmasligi kerak, aksincha, ikkinchi tarafning holat yuzasidan tushuntirishlari, muammolari va havotirlarining tavsifi va izohini so'rashi lozim. Mediator ikkinchi tarafga o'zini himoya qilishini emas, tomonlar uchun muhim bo'lgan holatlar yuzasidan tushuntirish berishini singdirishi kerak⁴.

Taraflarning holat yuzasidan tushuntirishlaridan so'ng, taraflar jarayonning keyingi bosqichini aniqlashga harakat qilishadi. Mediator esa tomonlar holatdan muammolarni aniqlab, holatni umumlashtiradi. Bu muhim vazifani bajarish uchun mediatorndan ma'lumotni aniq va konstruktiv tartibga solish talab qilinadi. Shu maqsadda, mediator taraflardan qo'shimcha savollar orqali holatni yanada aniqlashtirishi mumkin va taraflarni bunday ko'rsatuvlar rasmiy ishda dalil sifatida ishlatilmasligiga yana bir bor ishontirishi lozim. O'zbekiston Respublikasi "Mediatisya to'g'risida"gi qonunga ko'ra⁵, mediatorning faoliyati professional yoki noprofessional asosda amalga oshirilishi mumkin. Noprofessional asosdagi mediator faoliyatini yigirma besh yoshga to'lgan va mediator vazifalarini bajarishga rozilik bergan shaxs amalga oshirishi mumkin.

Qo'shma sessiya

Barcha ishtirokchilar va ularning vakillari o'z fikrlarini ochilish bayoni orqali bildirganlaridan so'ng, mediator taraflarni birgalikdagi muhokamaga olib borishga

⁴ <https://viamediationcentre.org/readnews/MjU3/Different-Stages-of-Mediation>

⁵ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 04.07.2018-y., 03/18/482/1447-son; 30.07.2019-y., 03/19/551/3493-son; 15.01.2020-y., 03/20/602/0052-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son

va ularning ishtirokida bir-birlari bilan to'g'ridan-to'g'ri gaplashtirishga harakat qilishi mumkin. Bu bosqich taraflar va mediatorning alohida uchrashuvidan oldin yoki keyin bo'lishi mumkin. Umuman olganda, mediator bu bosqichda qiyin sinovdan o'tadi, chunki taraflar bir-birlariga nisbatan ayblovlar bilan chiqishadi. U tomonlarning konstruktiv muzokaralar olib borishini ta'minlashi kerak. Shu maqsadda u tomonlarni o'z pozitsiyalaridan ishga samarali va kelajakka yo'naltirilgan pozitsiyalarga olib chiqishga harakat qilishi kerak.

Kengash yoki alohida sessiya

Yakka tartibdagi suhbat (caucus)- bu mediatsiyada keng tarqalgan qadam yoki protsedura. Mediatsiya paytida taraflar mediator bilan o'tkaziladigan shaxsiy uchrashuv. Bu yakka tartibdagi uchrashuvlar ishtirokchilarga mediator bilan bemalol gaplashish imkoniyatini beradi, u yerda ikkinchi tomonning bosimi bo'lmaydi. Mediatsiyada ishtirok etayotgan har bir kishi mediatorni taklif qilishi mumkin[5]. Bu odatda "yakka tartibdagi uchrashuv", shaxsiy uchrashuv "yoki" tanaffus" deb ham yuritiladi. Odatda, bu uchrashuv maxfiy jarayon, lekin tomonlar mediatorndan yakka tartibdagi uchrashuv munozaralarining bir qismi bo'lishini talab qilishlari mumkin. Shunday qilib, bu uchrashuvda taxminlarni tasdiqlash juda muhimdir. Uchrashuv davomida mediator o'ziga notanish bo'lgan masalalarga oydinlik kiritishi va nizoni hal qilishning ijodiy yo'llarini o'rganishi mumkin.

Muayyan vaziyatda mediator va taraflar (advokat bilan birga yoki ularsiz) o'rtasida alohida yig'ilish o'tkazish zarurati paydo bo'lishi mumkin. Bu masalalar, qiziqishlar va muqobil variantlari haqida shaxsiy munozaralarni o'z ichiga oladi. Agar taraflar kelishmovchilikni davom ettirsalar, yakka tartibdagi suhbatga chaqiruv mediator tomonidan o'tkazilishi kerak⁶. Tomonlar bilan yakka tartibda gaplashish mediatorga tomonlar bir -birlari oldida gaplashish noqulay bo'lishi mumkin bo'lgan masalalarni muhokama qilishga imkon beradi. Alohida sessiya bunday xavotirlarni yengillashtirishi va shu bilan birga, mediatorga nizoni aslida nima keltirib chiqarayotganligini tushunishga imkon berishi mumkin.

Mediatsiya jarayonida ko'p ishlatiladigan tushunchalar ham mavjud. BATNA muqobil kelishuvga, VATNA eng yomon alternativasini topish. BATNAlar vositachi uchun muhim ma'lumotdir, chunki ular kelishuv tomonlarning muzokara yo'li bilan hal qilishning eng yaxshi alternatividan yaxshiroq yoki yomonroq bo'lganini ochib beradi. Agar kelishuv sifatida taklif qilinayotgan variantlar taraflarning BATNAsidan ko'ra yomonroq bo'lsa, demak, tomonlar kelisha olmaydi, ya'ni u mediatsiyadan voz kechib, o'z BATNA bilan yashashi

⁶ <https://www.btmediation.com/stages-of-mediation/>

yaxshiroqdir. Buning teskari tomoni shundaki, agar kelishuv sifatida taklif qilinayotgan variantlar BATNaga qaraganda yaxshiroq bo'lsa, unda kelishuvni amalga oshirish imkoniyati katta, tomonlar kelishuvni qabul qilishga rozi bo'ladi. Mediator avval bir tomon bilan muammolar yoki manfaatlarni hal qilishi va variantlarni ishlab chiqish uchun bir yoki bir nechta alohida sessiyalar o'tkazganidan so'ng, u ikkinchi taraf bilan keyingi alohida sessiyani o'tkazishi va shu variantni ikkinchi taraf uchun ham muqobillashtirishi mumkin. Bu vaziyatga bog'liq bo'lib, mediatorning ishini oldinga yoki orqaga ketayotganini ko'rish imkonini beradi, tomonlar taklif qilayotgan turli variantlar bo'yicha kelishuvga erishadi.

Yakuniy muzokaralar va bitim tuzish

Muzokaralarning yakuniy bosqichi taraflar va mediator tomonidan tashabbuslar bilan moddiy va protsessual tafovutlar doirasini qisqartirish, shu bilan nizoni to'xtatishga olib keladigan rasmiy kelishuvga erishish bo'yicha harakatlarni o'z ichiga oladi. Bu mediatsiya yopilishidan oldin mediator ishtirokida tomonlarning yakuniy qo'shma uchrashuvi hisoblanadi. Bu turda natijalar alohida yig'ilish diqqat bilan ko'rib chiqiladi. Agar taraflar o'rtasida noto'g'ri muloqot yoki tushunmovchilik qolgan bo'lsa, kelishuvdan oldin ular muhokama qilinadi va olib tashlanadi. Agar ahvol yomonlashsa, ular mediatsiyani to'xtatish va nizolarni sud tartibida hal qilish to'g'risida aniq qaror qabul qilishlari mumkin.

Yopilish

Boshlangan jarayon nihoyat tugashi kerak. Yopilish mediatsiyada oxirgi jarayondir. Mediatsiya bir qator natijada tugashi mumkin. Taraflar o'zlarining barcha muammolarini hal qilganlarida yoki ba'zi masalalarni hal qilib, boshqalarini hakamlik yoki sud jarayonlari kabi boshqa forumga murojaat qilishga qaror qilishlari ham mumkin. Mediatsiya muvaffaqiyatli va muvaffaqiyatsiz natijalar bilan tugatish ham mumkin.

Ma'lumki, mediatsiya tartib-taomilini amalga oshirish natijalari bo'yicha taraflar kelib chiqqan nizo yoxud majburiyatlarni bajarish shartlari va muddatlari xususida o'zaro maqbul qarorga erishgan taqdirda, taraflar o'rtasida yozma shaklda mediativ kelishuv tuziladi. O'zbekiston Respublikasi "Mediatsiya to'g'risida"gi qonunga ko'ra, Mediativ kelishuv uni tuzgan taraflar uchun majburiy kuchga ega bo'lib, ushbu kelishuv unda nazarda tutilgan tartibda hamda muddatlarda taraflar tomonidan ixtiyoriy ravishda bajariladi. Mediativ kelishuv bajarilmagan taqdirda taraflar o'z huquqlari himoya qilinishini so'rab sudga murojaat etishga haqli⁷.

⁷ Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 04.07.2018-y., 03/18/482/1447-son; 30.07.2019-y., 03/19/551/3493-son; 15.01.2020-y., 03/20/602/0052-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 21.04.2021-y., 03/21/683/0375-son

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida mediativ kelishuvni ijroga qaratish masalasi nazarda tutilmagan. Ko'plab olimlar fikriga ko'ra, mediativ kelishuv ixtiyorlik prinsipi asosida tuziladi va uni ijroga qaratish mumkin emas. Lekin, xorijiy davlatlar tajribasida, jumladan, Germaniya, Rossiya davlat tajribasida mediativ kelishuvni ijroga qaratish amaliyoti mavjud ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bugungi kunda shartnomadan kelib chiquvchi ba'zi toifadagi ishlarda jumladan, qarz, xizmat ko'rsatish, kredit shartnomalaridan kelib chiquvchi nizolar yuzasidan tuzilgan mediativ kelishuvlarni to'g'ridan-to'g'ri ijroga qaratish, sudlar faoliyatida ko'rilyotgan ish hajmini kamayishiga va nizolarni sudgacha hal qilish tizimini takomillashishiga xizmat qiladi deb hisoblaymiz.

References/Iqtiboslar

1. Хайрулина А. Альтернативные способы разрешения споров: современные механизмы защиты прав граждан в законодательстве Узбекистана //Общество и инновации. – 2022. – Т. 3. – №. 6/S. – С. 167-179.
2. Davronov D. COERCIVE MEASURES IN THE CIVIL PROCEEDINGS: ITS IMPORTANCE AND TYPES // Norwegian Journal of Development of the International Science. 2021. №76-2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/coercive-measures-in-the-civil-proceedings-its-importance-and-types> (дата обращения: 18.01.2023).
3. Asal X., Guljazira A. Application of some types of Alternative Dispute Resolution in Uzbekistan //International Journal of Discoveries and Innovations in Applied Sciences. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 87-95.
4. Asal, X. . (2022). Alternative Ways of Resolving Disputes in the Modern Legislation of Uzbekistan. American Journal of Social and Humanitarian Research, 3(7), 67–77.
5. Faxriddinova, Bebutova Zarnigor. "THERE ARE CASES WHERE A LAWYER SHOULD BE INVOLVED IN CIVIL PROCEEDINGS: LEGAL ANALYSIS OF FOREIGN EXPERIENCE." Web of Scientist: International Scientific Research Journal 3.8 (2022): 555-558.
6. Doniyorbek, Davronov. "The Procedure and Grounds for Applying the Measure of Compulsory Attendance." American Journal of Social and Humanitarian Research 3.7 (2022): 59-66.
7. Shavkatugli, D. N. (2022). Conciliation as a Means of Adr Vs Arbitration and Mediation. European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 6, 430-436.

8. Dilboboev, N. (2022). Issues for Enforcement of Decisions of the International Investment Arbitration on Interim Measures. Available at SSRN 4299453.
9. Сулаймонова Н. МЕҲНАТГА ОИД НИЗОЛИ ИШЛАРНИ СУДДА КЎРИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ХУСУСИЯТЛАРИ //Международная конференция академических наук. – 2022. – Т. 1. – №. 30. – С. 17-20.
10. Хайрулина А., Хабибуллаев Д. Медиация как новый вид альтернативных способов разрешения споров в Узбекистане //Общество и инновации. – 2021. – Т. 2. – №. 3/S. – С. 494-501.
11. Сулаймонова Н. М. СУДЕБНЫЕ РАСХОДЫ В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ РОССИИ И УЗБЕКИСТАНА //ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2019. – №. SPECIAL.
12. Сулаймонова Н. М. МЕҲНАТ НИЗОЛАРИНИНГ СУДЛАР ТОМОНИДАН КЎРИБ ҲАЛ ҚИЛИНИШИ //ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ. – 2020. – Т. 5. – №. 4.
13. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 04.07.2018-y, 03/21/683/0375-son
14. Khudoynazarov Dadakhon Avaz o'g'li. "SOME COMMENTS ON THE ROLE OF WEBSITES IN THE ECONOMIC PROCESS". International Engineering Journal For Research & Development, vol. 6, no. ICRRTNB, Jan. 2022, p. 3, doi:10.17605/OSF.IO/J8M3D.
15. Khudoynazarov Dadakhon Avaz. "Issues Of Introducing Digital Technologies Into The Activities Of Courts". The American Journal of Political Science Law and Criminology, vol. 4, no. 01, Jan. 2022, pp. 1-6, doi:10.37547/tajpslc/Volume04Issue01-01.
16. <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/mediation-six-stages-30252.html>
17. Yu P., Khakberdiev A. ABOUT PSYCHOLOGICAL FEATURES CONDUCTING AN INTERROGATION //Norwegian Journal of Development of the International Science. – 2021. – no. 60-3. - S. 6-9.
18. ХАКБЕРДИЕВ А. А. Об инсценировке мошенничества в сфере страхования //Право и правосудие в современном мире: актуальные проблемы уголовного, уголовно процессуального, международного и экологического права. – 2020. – С. 311-315.
19. Хакбердиев А. А. Понятие криминальной инсценировки, его элементы, методы обнаружения и расследования //review of law sciences. – 2020. – №. 1. – С. 167-174.

20. Abdusaidovich H. A., Bakhodirovna K. A. An analysis of investigation related to the ethicalities of robberies, thefts on motors vehicles in Uzbekistann //Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR). – 2020. – T. 9. – №. 4. – C. 265-271.
21. Xakberdiev A. A. ARBITRATION COURT: SOME ISSUES OF LAW PROTECTION //World Bulletin of Management and Law. – 2021. – T. 4. – C. 9-12.
22. KHAKBERDIEV A. HISTORY AND LEGAL CHARACTERISTICS OF THE ARBITRAL TRIBUNAL //International Journal of Early Childhood. - 2022. - T. 14. – no. 02. – S. 2080-2090.
23. Štefánik L., Khakberdiev A., Davronov D. CLASSIFICATION AND TYPES OF ARBITRATION COURTS // Norwegian Journal of Development of the International Science. – 2022. – no. 79-2. - S. 19-25.

